

VEREJNÉ PRIESTORY: POZÍCIA VEREJNÝCH PRIESTOROV V PROCESE ÚZEMNÉHO PLÁNOVANIA

PUBLIC SPACES: POSITION OF PUBLIC SPACES IN THE SPATIAL PLANING PROCESS

Ing. arch. Zuzana Kadášová

ABSTRAKT

Problematika verejných priestorov v sa stala multidisciplinárnym fenoménom sídelného rozvoja 21. storočia. Dynamické zahusťovanie a rozrastanie vidieckych a mestských štruktúr čoraz intenzívnejšie indikuje potrebu komplexného prístupu k riešeniu verejných priestorov na legislatívnej úrovni. Územné plánovanie v SR sa v praxi nezaobrá verejnými priestormi, ich definovaním, vymedzením, koncepciou, hierarchiou, teda verejnými priestormi ako takými. Verejné priestory sú v územných plánoch miest a obcí redukované na koridory primárne vymedzené trasovaním dopravných a inžinierskych stavieb, sekundárne na "zbytkové priestory" lokalizované v rámci existujúcej a navrhovanej zástavby. A práve územný plán ako záväzný dokument sídelného rozvoja by mal mať ambíciu stať sa efektívnym koncepčným a strategickým nástrojom vytvárajúcim legislatívny rámec pre ich plánovanie a realizáciu v praxi.

Kľúčová slova: verejný priestor, definícia, územný plán, územné plánovanie

ABSTRACT

The The subject of public spaces has become a multidisciplinary phenomenon regarding the development of settlements in the 21st century. The dynamic thickening and expansion of rural and urban structures is increasingly indicative of the need for a comprehensive approach to addressing public spaces at the legislative level. Spatial planning in the SR does not practically deal with public spaces, their definition, concept and hierarchy, thus public spaces as such. In the urban and municipal planning public spaces are reduced to corridors primarily defined by the tracing of transport and engineering structures, secondary to "residual spaces" located within existing and proposed developments. And a spatial plan as a binding document on urban development should have the ambition becoming an effective conceptual and strategic tool to create a legislative framework for their planning and implementation in practice

Key words: public space, definition, spatial plan, spatial planning

1 SÚČASNÝ STAV TVORBY VEREJNÝCH PRIESTOROV

Územné plánovanie na Slovensku v praxi nereflektuje potrebu tvorby nových a rozvoja existujúcich verejných priestorov, čoho dôkazom je chýbajúci celkový koncept verejných priestorov a ich regulácia na úrovni záväzných rozvojových dokumentov sídiel. Výsledkom tohto stavu je fyzická absencia a marginalizácia verejných priestorov v sídelných štruktúrach, ktoré sú zároveň odrazom stavu a diania v našej spoločnosti.

Súčasnú tendenciu sa snažiť riešiť absentujúce a nefungujúce verejné priestory obmedzujú na parciálne intervencie v existujúcej, zástavbou a dopravnými koridormi definovanej štruktúre, napr. prostredníctvom "mestských zásahov", ktoré majú byť prvotným impulzom upriamujúcim pozornosť na najpálčivejšie problémy konkrétnych verejných priestorov s cieľom priniesť efektívne a reálne

riešenia. Ďalším prístupom reflektujúcim požiadavky spoločnosti je participatívne plánovanie verejných priestorov, populárny a v istej miere v rukách politikov populistický nástroj ponúkajúci demokratickú diskusiu a aktívnu účasť laickej verejnosti, spravidla miestnej komunity obyvateľov, pri vytváraní, resp. revitalizácii existujúcich verejných priestorov. Práve participatívne plánovanie na území Slovenska sa nachádza vo fáze formovania a pozvoľna sa stáva významnou súčasťou plánovacích procesov, ktorý má ešte nevyužitý potenciál.

Uvedené trendy síce indikujú reálny záujem o vytváranie kvalitných a fungujúcich verejných priestorov zo strany odborníkov i laikov prinášajúc pozitívne podnety a zmeny, z dlhodobého hľadiska je však takýto prístup za účelom tvorby verejných priestorov nedostačujúci a problematika si vyžaduje komplexnú stratégiu a koncept s adekvátnou legislatívnou platformou. Verejné priestory je potrebné koncipovať a definovať na úrovni celého sídla, územný plán mesta a zóny by mal vymedziť nosnú sústavu a hierarchiu verejných priestorov, ktoré by mali byť ďalej artikulované vyššou priestorovou kvalitou a primeranými architektonickými riešeniami [1].

2 DEFINÍCIA VEREJNÝCH PRIESTOROV

Prvotným problémom je samotný pojem verejný priestor, skloňovaný a používaný v rôznych súvislostiach, no jeho vymedzenie vo vzťahu k urbanizmu a k územnému plánovaniu nie je jednoznačné. Súčasná slovenská legislatíva tento termín nepozná, v určitej významovej modifikácii definuje pojem "verejný priestranstvo" ako verejnosti prístupné pozemky vo vlastníctve obce v súvislosti so stanovením miestnych poplatkov pre účely zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady, no len pre potreby tohto zákona [9]. Pojem "verejný priestranstvo" je ďalej bez podrobnejšieho vysvetlenia uvádzaný v zákone č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v súvislosti s vymedzenými úlohami a kompetenciami pre výkon samosprávy [8]. Definícia v kontexte s územným plánovaním absentuje.

Verejné priestory je možné vnímať v rôznych dimenziách a rovnako ich vymedziť na základe rozličných aspektov. Nemožno ich chápať len v ich fyzickej a priestorovej dimenzii, je dôležité zohľadniť ich spoločenský význam ako urbanisticky vyčlenených priestorov pre život a zázemie ľudskej existencie. Pre potreby územného plánovania je však dôležité upriamiť pozornosť práve na formálnu definíciu verejných priestorov existujúcich v štruktúre sídla na základe určitých kvantitatívnych a kvalitatívnych znakov vyplývajúcich z ich fyzickej dimenzie. Ponímanie verejných priestorov z urbanistického a územnoplánovacieho hľadiska by malo vo všeobecnosti vychádzať z vysvetlenia, že sa jedná o konkrétne entity: ulice, námestia, chodníky, nábrežia, podchody, nadchody, parky, záhrady atď., ktoré majú svoje špecifické znaky a sú to plochy a priestory prístupné verejnosti, slúžiace verejnému záujmu. Na základe definovania exaktných foriem verejných priestorov je logická dedukcia, že v zmysle zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) by mali byť klasifikované ako stavby, príp. podľa stavebnotechnického vyhotovenia a účelu ako stavby inžinierske [7].

Pozícia a definícia verejných priestorov v procese územného plánovania je zároveň problematrická v kontexte s verejným záujmom, teda s vymedzením verejnoprospešných stavieb. Vzhľadom na komplexný význam verejných priestorov v spoločnosti by malo byť ich vymedzenie ako stavieb vo verejnom záujme adekvátne legislatívne obhájiteľné. Vysvetlenie verejného záujmu v zmysle stavebného zákona je však nedostatočné, zákon vymenúva jednotlivé druhy stavieb a konštatuje, že verejný záujem musí byť nespochybniteľne preukázateľný, no bližšie ho nešpecifikuje a nedá sa preto explicitne použiť pre verejné priestory, chápané ako námestia, ulice, parky atď. Vychádzajúc z merita vecí, je jednoduchšie obhájiť elementárnu potrebu dopravných stavieb ako verejných priestorov. Územný plán v zmysle stavebného zákona stanovuje okrem inej plochy pre verejnoprospešné stavby, resp. pozemky alebo stavby na verejnoprospešné účely, spravidla sa však jedná práve o

technické a dopravné vybavenie. Verejné priestory sú tak v územnom pláne redukované na plochy vymedzené koridormi komunikácií a uplatnenie verejného záujmu vo vzťahu k verejným priestorom je sporné, v neposlednom rade aj pre ústavou garantované vlastnícke práva, kedy dochádza ku konfliktu záujmov v majetkovoprávných vzťahoch, keďže ako už bolo uvedené, zo zákona nie je jasná definícia verejného priestoru a verejného záujmu.

Aplikovateľné vymedzenie verejných priestorov a legislatívne podmienky pre ich plánovanie a reguláciu na rôznych stupňoch územnoplánovacej dokumentácie je východiskovou platformou pre ich následnú úspešnú realizáciu v praxi a kým v zahraničí snaha zákonne podchytiť problematiku tvorby verejných priestorov i v legislatívne je skutočnosťou, napr. v Česku hovorí vyhláška 501/2006 Sb. o obecných požadavcích na využívání území, že pre každé dva hektáre zastaviteľnej plochy bývaním, rekreácie, občianskej vybavenosti alebo zmiešanej obytnej plochy sa vymedzuje s touto zastaviteľnou plochou súvisiaca plocha verejného priestranstva o výmere najmenej 1000 m² mimo pozemných komunikácií [6], na území Slovenska neexistuje konkrétny zákon, právna norma, vyhláška či predpis, ktorý by ukladal za povinnosť vytvárať verejné priestory pri rozvojových zámeroch sídelných štruktúr a ako verejnoprospešné stavby pred zákon preukázateľne neobstoja.

3 VEREJNÉ PRIESTORY V MODELOVOM ÚZEMÍ MČ BANM VO VZŤAHU K ÚZEMNÉMU PLÁNU HL. MESTA SR BRATISLAVY A ZÓNY PODHORSKÝ PÁS

Evidentnou absenciou verejných priestorov sú poznačené predovšetkým nové obytné zóny, ktoré vyrastajú na rozsiahlych disponibilných plochách sídelných štruktúr. Tento jav je možné pozorovať napr. v katastrálnom území Vinohradov rozprestierajúcich sa na úpätí malokarpatskej pahorkatiny, v bratislavskej mestskej časti Nové Mesto. Urbánna štruktúra tu extenzívne prerastá do okolitej prírodnej krajiny, zaberá poľnohospodársku pôdu a nekompromisne transformuje pôvodnú vinohradnícku scenériu. Rozsiahle územia súčasných vinohradov sa stali zaujímavou investíciou pre územný rozvoj generujúci zisk pre developerov na základe viacerých faktorov ako napr. intenzívna väzba na centrum mesta, optimálna dopravná dostupnosť, či krajinná atraktivita územia [2].

Všeobecne záväzné nariadenie územného plánu hl. mesta SR Bratislavy z r. 2007, v znení neskorších zmien a doplnkov, so zámerom zohľadniť základné charakteristické špecifiká jednotlivých urbanistických celkov v intenzite využitia územia vymedzuje jeho centrum, vnútorné mesto a vonkajšie mesto. Vinohrady ako súčasť Nového Mesta sú definované ako vnútorné mesto, pre ktoré má byť charakteristická kombinácia blokovej, solitérnej a výškovej zástavby, uplatnenie dominant, možnosti rozvoja všetkých foriem bývania a zariadení občianskej vybavenosti areálovej ako aj vybraných druhov výroby [4].

Verejnými priestormi sa ďalej podrobnejšie/ hlbšie sa zaoberá len nasledujúci odsek z uvedeného VZN, kde sú špecifikované ako: námestia a ostatné komunikačné plochy, verejne prístupné nezastavané plochy v meste ohraničené inými funkčnými plochami, na ktorých je pod úrovňou je možné umiestňovať zariadenia a vedenia technickej infraštruktúry, podzemné parkovacie garáže, podjazdy, podchody pre chodcov a prevádzky občianskej vybavenosti určenej pre širokú verejnosť. Súčasťou takto definovaných plôch námestí a koridorov sú spravidla: zeleň, mestský mobiliár, prvky verejného osvetlenia, dopravného značenia, výtvarné umelecké diela [5].

Na základe uvedeného je možné konštatovať, že územný plán Hl. mesta SR Bratislavy a následne územný plán zóny Podhorský pás sa prioritne zameriavajú viac na funkčné využitie plôch a reguláciu intenzity zástavby územia, než na stanovenie podmienok pre vytváranie a reguláciu verejných priestorov. Verejné priestory ako „biele, príp. šedé plochy“ sú v regulačných výkresoch vymedzené trasovaním a šírkovým usporiadaním koridorov dopravných stavieb a výsledkom je exemplárna absencia verejných priestor v tradičnom ponímaní (viď obrázok 1).

Obr. 1 /Regulačné výkresy z Územného plánu hl. mesta SR Bratislavy a z Územného plánu zóny Podhorský pás

Územie vinogradov je v zmysle územného plánu mesta a následne územného plánu zóny definované prevažne ako rozvojové obytné územie rodinných a bytových domov. Výsledkom priestorovej a funkčnej regulácie ako aj záujmu zo strany developerov je intenzívna výstavba rezidenčných projektov, novodobých územných bariér, uzavretých štvrtí rodinných a bytových domov s vnútornými komunikáciami [3], bez verejných priestorov a patričnej občianskej vybavenosti.

Aj tu je však badateľný posun v myslení a stratégii developerov a tam, kde územný plán opomína verejné priestory, si začínajú uvedomovať a reagovať na požiadavky spoločnosti, ako i v snahe odlíšiť svoj rezidenčný projekt od ostatných investorov a ponúknuť pridanú hodnotu bývania budúcim rezidentom realizujú na pozemkoch v súkromnom vlastníctve zámery s priestormi charakterovo podobným tradičným verejným priestorom avšak určené prioritne pre užívanie miestnou komunitou, čo je jasným dôkazom významu verejných priestorov ako indikátorov kvality života.

Faktom zostáva, že vo všeobecnosti v územných plánoch slovenských sídiel neexistuje vízia a nosný koncept verejných priestorov, pričom práve územný plán by mal byť záväzným nástrojom vytvárajúcim predpoklad pre vznik hodnotných a kvalitných verejných priestorov.

Použitá literatura

- [1] Kováč, Bohumil.: *Špecifická mestských verejných priestorov* In: Urbanita, Vyd. Eurostav, Bratislava 2011, ISSN 0139-5912, roč.22, č. 3, s.10
- [2] Sopiřová, Alžbeta.: *Rezidenčná suburbanizácia a jej odraz vo vidieckych sídlach ležiacich v zázemí mesta Bratislvy* In: Človek, stavba a pzemní plánování 5, Vyd. ČVUT v Praze, Fakulta stavební, Praha 2011, ISBN 978-80-01-04753-8, s.58
- [3] Sopiřová, Alžbeta.: *Rezidenčná suburbanizácia a jej odraz vo vidieckych sídlach ležiacich v zázemí mesta Bratislvy* In: Človek, stavba a pzemní plánování 5, Vyd. ČVUT v Praze, Fakulta stavební, Praha 2011, ISBN 978-80-01-04753-8, s.60
- [4] Príloha č.1 k všeobecnému záväznému nariadeniu č. 4/2007, Územný plán hl. mesta SR Bratislvy v znení zmien a doplnkov 01, 02, 03 a 05 dostupná online: http://www.bratislava.sk/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=700000&id_dokumenty=11045556
- [5] Príloha č.1 k všeobecnému záväznému nariadeniu č. 4/2007, Územný plán hl. mesta SR Bratislvy v znení zmien a doplnkov 01, 02, 03 a 05 dostupná online: http://www.bratislava.sk/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=700000&id_dokumenty=11045556
- [6] Vyhláška č. 501/2006 Sb. o obecných požadavcích na využívání území
- [7] Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánování a stavebnom poriadku (stavebný zákon)
- [8] Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení
- [9] Zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady